

Vzpomínání na Otakara Kokeše

Otakara Kokeše si pamatuji ze 70. let jako prázdninového návštěvníka Hluboké nad Vltavou, konkrétně loveckého zámku Ohrada. Přijížděl s manželkou a vnukem a neúnavně diskutovali s mým otcem Jiřím o čemkoli, co je společně zajímalo. Spojoval je především zájem o ornitologii a mysliveckou zoologii, dále o historii lesnictví a myslivosti. Znali se od 50. let, z doby, kdy otec po vojně nastoupil jako elév do myslivecké sekce Národního zemědělského muzea na zámku Ohrada a Otakar Kokeš se vrátil z komunistického vězení.

Kokešův život nebyl nijak jednoduchý. Narodil se 7. března 1910 jako syn hostinského a rolníka v obci Čekov, tehdy v okrese Chrudim. Obecnou školu vychodil v Měřeticích a poté čtyři třídy reálného gymnázia v Chrudimi. Ve studiu pokračoval na Střední lesnické škole v Písku, kde maturoval r. 1929. Poté se zapsal jako posluchač na lesnický obor při Českém vysokém učení technickém v Praze, kde promoval r. 1933. Po promoci v důsledku hospodářské krize nenacházel odpovídající uplatnění a byl dva roky bez zaměstnání. Teprve v r. 1935 získal místo u Státních lesů a statků v Lanškrouně a od r. 1936 pracoval u státní lesní služby dohlédací (tehdejší orgán státní péče o lesy). Léta 1937–39 strávil u stejné služby v Bratislavě a v Popradě (odtud byli pracovníci české národnosti po 14. březnu 1939 vyhnáni). V knize Naše sovy (1944) děkuje Josef Jirsík ornitologům za poskytnuté údaje, mimo jiné Ing. Kokešovi z Německého (nyní Havlíčkova, pozn. autora) Brodu. V letech 1943–45 byl totálně nasazen ve zbrojním průmyslu – v ČKD Praha ve Vyso-

čanech. V letech 1945–48 byl vedoucím lesnického odboru Jednotného svazu českých zemědělců v Praze a v r. 1949 nastoupil na Ministerstvo zemědělství. Zde ho v září 1951 postihla akce 77 tisíc úředníků do výroby, která plánovitě likvidovala nekomunistické a režimu nepohodlné zaměstnance nejrůznějších institucí. Tím jeho lidský pád teprve začal. V červnu 1952 byl zatčen, následně obžalován z velezrady, odsouzen a dva roky vězněn. Po propuštění (na amnestii) nastoupil jako hajný do Výzkumného ústavu lesnictví a myslivosti v Praze na Zbraslavi. Ve skutečnosti zde ovšem tajně vykonával daleko kvalifikovanější činnost, tehdejší ředitel Jan Čabart mu svěřil zpracování historie české myslivosti a vzniklou knihu Vývoj české myslivosti (1958) pak autorsky pokryl. Už se nelze dozvědět, které kapitoly O. Kokeš napsal, jeho podíl na knize byl ale nesporně velký. Ve stejné době byl iniciátorem knihy Velké vzory našeho lesnictví, pro níž zpracoval 24 životopisů. Zde si můžeme být jistější. V rodinné knihovně totiž chovám exemplář této publikace, do kterého si otec poznamenal kapitoly, k jejichž autorství se Kokeš přímo hlásil. Knihu svým jménem pokryli J. Čabart a zejména významný lesník Jan Frič (zeť poděbradského polyhistora a lékárníka Jana Hellicha). Nicméně i z výzkumného ústavu byl Otakar Kokeš záhy donucen odejít a ve svých téměř 50 letech skončil jako dělník v dřevoskladu v Michli. Poté vystřídal více zaměstnání, za podstatné ale pokládejme to, že nikdy neustal v badatelské a publikační činnosti. Hlavními oblastmi jeho zájmu se staly myslivost,

myslivecká zoologie, historie, chov a introdukce lovné zvěře, historie ohrožených a vyhynulých druhů lovné zvěře. S ohledem na zaměření tohoto čísla Živy, věnovaného biologii invazí, konstatujeme, že zejména jeho studie o nepůvodních druzích zvěře jsou součástí zlatého fondu informací, které nikdo z dnešních badatelů nemůže opomíjet.

Důležitá pro něho byla také činnost spolková. Byl členem řady lesnických spolků, Československé společnosti ornitologické (ČSO) a Československé zoologické společnosti. Významně ČSO pomohl i v době, kdy pracoval na Ministerstvu zemědělství a zařídil pro ni dotaci jeden milion korun, za které byly posláze postaveny ornitologické stanice na rybníku Blatci (Dívčice) a na Velkém Tisém. Co bylo pro Kokeše stejně důležité jako spolky a společnosti formálně ustavené (a v 50. letech často komunistickým režimem omezené), byly neformální kontakty. Po propuštění z vězení se stal členem a organizátorem stolní společnosti Jelenáři, která se scházela v restauraci U Pomníku na Palackého náměstí v Praze. Tyto lidské kontakty byly solí v očích jedné tajné, rozhodně ne však ilegální organizace (Josef Škvorecký mi jistě promine tuto zápůjčku). Komunistická Státní bezpečnost Otakara Kokeše sledovala, podle dostupných dokumentů asi 35 let.

To, co nám po Otakaru Kokešovi dodnes i pro budoucnost zůstává (vynecháme-li stále funkční ornitologické stanice), je jeho bohatá publikační činnost. První noticka

1 Na fotografii, kterou pouze odhadem datuji do r. 1975, lze vidět pozoruhodnou společnost. Uprostřed usměvavý Otakar Kokeš, vpravo můj otec Jiří Andreska, zcela vlevo významný lesnický historik Josef Tlapák, vousatý muž v pozadí za O. Kokešem lesník a výtvarník Antonín Zezula. Foto z archivu J. Andresky

ve Stráži myslivosti pochází z r. 1930 a šlo o zprávu o jeho zástřelu bukače velkého u Nasavrku. Z r. 1932 pochází jeho první tamtéž zveřejněný delší text (Škodné zmar), ve kterém uvazuje, zda je nutné a žádoucí hubit škodnou zvěř, článek na svou dobu vyznívá výrazně ochrannářsky. Ve Stráži myslivosti pak publikoval dalších téměř 20 let. Po nucené odmlce způsobené pronásledováním komunistickým režimem se po politickém uvolnění na přelomu 50. a 60. let prosadil jako autor v Živě (70 příspěvků, např. o nepůvodních druhích v člancích o křepelovi kalifornském nebo pávu korunkatém – viz Živa 1976, 5: 198 a 1988, 1: 31–32), dále ve Vlastivědném sborníku Polabí, v časopise Národního muzea Lynx a mnohých dalších periodikách, která nemůžeme z prostorových

důvodů všechna vyjmenovat. Zájemcům proto doporučujeme nahlédnutí do databáze na http://www.biblioteka.cz/Pages/Biblioteka/Citace_Autor.aspx. Seznam jeho prací dostupný právě na Českých zoologických bibliotékách není rozhodně úplný. Knižně pod svým jménem zveřejnil díla Myslivecká péče o zvěř (1944), Koroptev (1946, spolu s Eduardem Knoblochem), Zajíc (1948). Poté se tajně podílel na dvou výše zmíněných knihách – Vývoj české myslivosti a Velké vzory našeho lesnictví. Následovala Myslivecká zařízení v honitbách (1974) a zpracování historické kapitoly v knize Naše obory (1976). Důležitá je trojdílná česká ornitologická bibliografie, kde se výrazně podílel na prvních dvou dílech (1981, 1982). Jeho posledním autorským počinem byla vybraná

hesla do Mysliveckého slovníku naučného (1992).

Otakar Kokeš zemřel 21. února 1995 v Praze. V nekrologu na něho vzpomínal můj otec Jiří jako na důsledného demokrata a humanistu a zvláště zdůraznil, že sám Kokeš byl hrdý na shodu data svého narození s prezidentem T. G. Masarykem. Osobně jsem Otakara Kokeše potkal krátký čas po listopadu 1989 na rohu Spálené a Národní třídy. Starý pán na sobě měl jako vždy zelený lodenový plášť a zářil radostí nad pádem režimu, který mu tolik let ztrpčoval život. Ihned mne poznal a intenzivně se zajímal o novinky v otcově práci. Tehdy jsem ho viděl naposled.

Nepoddajné osobnosti, jako byl Otakar Kokeš, je si potřeba zvláště dnes připomínat.

Pavel Pipek

Novozélandská hudba z dovozu

V české kotlině si můžeme stěžovat na problémy s invazními noroky americkými, střevličkami nebo introdukovanými rostlinami typu bolševníku velkolepého nebo ambrozie peřenolisté, naši protinožci jsou na tom ale mnohem hůř. Z pohledu evoluční historie se lidé na Novém Zélandu v podstatě zatím ani neohřáli, dostali se tam před necelými 800 lety, a během několika století ho zvládli změnit téměř k nepoznání – došlo k rozsáhlému odlesnění, kvůli němu a dovezeným savcům pak k vymírání unikátních druhů, zejména ptačích. Místo nich lidé vysadili oblíbené ptačí druhy hlavně z Evropy, Ameriky a Austrálie. Jaký byl jejich příběh, který je tak trochu ve stínu daleko problematičtějších savců? A jak moc narušily novozélandský vzdušný prostor?

Nový Zéland, tedy především jeho jedinečný ekosystém, úpí podobně jako řada jiných oceánských ostrovních států pod invazemi savčích predátorů. Vedle člověka, a obvyklých podezřelých krys a potkanů, patří k největším „padouchům“ lasicovitě šelmy původem z Evropy a nenápadný vačnatec kusu liščí (*Trichosurus vulpecula*) z Austrálie. Všichni se dostali na ostrovy zásluhou lidí, kteří je kolonizovali ve dvou vlnách – ve 13. stol. připruli Maorové z Polynésie a o půl tisíciletí později Evropané, převážně z Británie. Pokud mezi predátory zahrneme i člověka, společnými silami savci způsobili vyhynutí již téměř 50 původních druhů ptáků, včetně známých obrů moa.

Místní fauna totiž na savce vůbec nebyla zvyklá. Od nejbližšího kontinentu, Austrálie, se Nový Zéland oddělil ještě před začátkem největšího rozvoje savců (před asi 70 miliony let), a tak na něm až do příchodu člověka žili pouze ti, kteří se tam dostali vlastními silami po moři nebo vzduchem, tedy netopýři (rod *Mystacina*) a ploutvožoci. Suchozemští savci chyběli úplně. Místní druhy ptáků si proto nevytvorily správné obranné adaptace. Často

reagují na ohrožení tak, jak to proti ptačím dravcům miliony let fungovalo – strnou a spoléhají na maskování. Řada z nich, např. kivi (*Apteryx* spp.), papoušek kaka-po sovi (*Strigops habroptila*) nebo slípka takahe (*Porphyrio hochstetteri*), je navíc nelétavá. Jenže situace se změnila. Mimo jiné proto, že si ptáci současně dovolili vydávat pach (kivi je prý např. cítit po čpavku), není pro savce problém nehybnou kořist vyčenichat. Jen díky neustálé regulaci populací savců a přesunům ohrožených druhů z jejich dosahu – ať už na ostrovy, nebo do oplocených území – se podařilo další vymírání oddálit. Nejnovější plán, tedy odstranění nejhorších savčích predátorů z celého území Nového Zélandu do r. 2050 (blíže Vesmír 2018, 7–8: 458–461), pak dává naději, že se podaří zachránit přežívající původní druhy natrvalo.

Přestože je Nový Zéland nepůvodními druhy savců doslova zamořen, díky jejich převážně nočnímu způsobu života si jich ani nemusíte všimnout – pomíneme-li všudypřítomná stáda krav a ovcí merino a tu a tam přejetého kusu liščího. Kolonizátoři však nepřivezli jenom čtvernožce, před dalšími „návštěvníky“ neuniknete,

protože jsou aktivní ve dne a hlavně o sobě dávají slyšet. Jsou to ptáci, především pěvci a papoušci. Přestože jejich dopad na původní přírodu se těžko může měřit s vlivem savců, dopad na hospodářství byl značný a mezi farmáři si záhy získali neblahou pověst. Původní záměr kolonistů přítom byl práci zemědělcům ulehčit.

Biologická kontrola se vymkla kontrole

Od poloviny 19. stol. se ostrov potýkal s přemnoženými bezobratlými, převážně hmyzem, který pustošil úrodu. V habitatech přeměněných člověkem se původním ptačím druhům nedařilo, a tak měli škůdci volný prostor. V 60. letech bylo např. tolik housenek, že zastavily vlak, neboť jeho kola na milionech drčených housenčích těl prokluzovala.

I když první loď s ptáky na palubě vypluly již v době, kdy začala vycházet Živa, hlavní vlna proběhla na přelomu 60. a 70. let, kdy nezřídka putovaly i stovky jedinců na jediné lodi. Na plavbu trvající 3–4 měsíce se z Evropy vydalo přes sto lodí s opeřeným nákladem převážně určeným jako biologická zbraň na zmíněnou „egyptskou ránu“. Více než dvě desítky lodí rovněž putovalo z blízké Austrálie.

Výběr druhů pro boj s hmyzem však nebyl nejšťastnější, protože vedle alespoň všežravých ptáků – drozda zpěvného (*Turdus philomelos*), kosa černého (*T. merula*), špačka obecného (*Sturnus vulgaris*) a skřivana polního (*Alauda arvensis*), byly zvoleny i semenožravé druhy – např. vrabec domácí (*Passer domesticus*), zvonek zelený (*Chloris chloris*) či strnad obecný (*Emberiza citrinella*), které se brzy staly postrachem farmářů (většinu z nich se věnuje i T. Grim v letošním seriálu v časopise Naše příroda, viz také Pipek a kol. 2015). Nejkriklavějším „přešlapem“ se stal zřejmě vrabec. Nad jeho zdomácněním nejdřív aklimatizační společnosti v Canterbury a v Otagu na Jižním ostrově jásaly, později se však snažily zbavit odpovědnosti za jeho vysazení (obr. 2), když vrabec upadl v nemilost farmářů.

V r. 1880 přijela do Canterbury i loď s nákladem, který nikdo nechtěl. Přestože si tamní aklimatizační společnost udělala přesnou objednávku, jaké druhy potřebuje a v kolika kusech, agentovi v Anglii se je nepodařilo všechny sehnat, a tak je